

Prof. G. JAESCHKE, Zum Problem der Marne Schlacht von 1914.

Historische Zeitschrift. "1914 Marn Meydan Muharebesi problemi üzerine". Alman Tarih dergisinin ayrı basım. 38 sayfa, sayı 190/2, Nisan 1960, München, R. Oldenberg Yayımevi.

Türk devrim tarihi üzerindeki bilimsel eserleriyle tanınmış olan Prof. Jaeschke, çok merak uyandırıcı ve ilgi çekici bir konuyu, birinci dünya savaşında, batıda ilk büyük çarpışma olan Marn meydan muharebesini ele almış bulunmaktadır. Prof. Jaeschke bir asker değildir. Fakat, tarihçi ve bilim adamıdır. O bu yetkisi ve büyük bir gayretle, yalnız askerleri ilgilendiren teknik yönetim problemlerinden ziyade, bu büyük çarpışmanın sonucu üzerine etkisi olan, büyük kumandanların karar ve davranışlarını vesikalara dayanarak incelemekte ve bu çarpışmanın niçin kaybedilmiş olduğunu anlatmaktadır.

Aradan kırk altı yıl geçtiği halde sayın Profesörün Marn meydan muharebesinin, bir çok yönlerden üzerinde durması boşuna değildir. Marn meydan muharebesi (6-9 Eylül 1914), birinci dünya savaşının kesin sonuçlu en büyük bir çarpışması ve en önemlisidir. Almanya'nın ve onun müttefiki olan Osmanlı İmparatorluğu'nun birinci dünya harbinden yenilmiş olarak çıkmalarında etkilidir. İki tarafın ikişer milyonluk ordularla katılmış olduğu bu büyük çarpışmayı Alman ordularının kaybetmiş olması birinci dünya harbinin taliini de, daha savaş başlarında belli etmiştir. Böyle olduğu halde, Osmanlı İmparatorluğu'nun, olaydan sonra da, gözü kapalı, Almanya'ya katılmakta acele etmesi, 29 Ekim 1914 Karadeniz saldırısı, ve 11 Kasım 1914'te İtilâf devletlerine karşı resmen harbe girilmesiyle 16 Kasım 1914 mukaddes cihad ilânı, en büyük bir gaflet olarak kabul olursa yerindedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, diğer müttefikleriyle birlikte yıkılmasında büyük bir rol oynamış olan Marn meydan muharebesinin Alman ordusu tarafından kaybedilmesinin nedenlerini açıklayan bu inceleme bize, aynı zamanda, Birinci dünya savaşıyla İstiklâl mücadelemizdeki yüksek kumanda heyetlerimiz üzerinde durmak fırsatını da vermektedir. Alman ordusunun, niçin yenildiğini görüp anlarken Birinci dünya harbini (1914-1918) niçin kaybettiğimizi ve İstiklâl mücadelemizde (1919-1923) bize, zafer sağlayan üstünlükleri de, daha iyi kavramaktayız.

Marn meydan muharebesi, Almanya'nın, İkinci dünya harbini de kaybetmesine yol açtığı ileri sürülmüştür. Kendisiyle bu konu üzerinde konuştuğum yüksek rütbeli bir Alman subayı bu münasebeti şu suretle açıkladı. Hitler (1889-1945), Marn muharebesinin erken çekilmeler ve sonuna kadar direnmek yüzünden kaybedildiğini görmüş ve her ne olursa olsun, sonuna kadar dayanmayı bir zafer prensibi olarak benimsemiş. Almanya'nın diktatörü olunca (1934), İkinci dünya harbinde, Fransa'nın yere serilmesiyle (22 Haziran 1940) Rusya seferinin (1941-1942) ilk kısmında da generallerini dinlemeyerek direndiği için ilk zamanlarda

başarı kazanmıştır; fakat, daha sonra Stalingrad (1 Şubat 1943) önünde bu defa çekilmek gerekirken, akılsızca sonuna kadar direnmesi yüzünden Alman ordusunu yıpratmış, bundan dolayı bu muharebeyi ve bütün Rus seferini kaybetmiştir (1944). Hitler, savaş prensiplerini, duruma göre uygulamak kabiliyetinden yoksun, sabit fikirlere körü körüne bağlı olduğu için kendisiyle birlikte Almanya'yı da felâkete sürüklemiştir.

Marn meydan muharebesi tarihini, İngiliz Genel kurmayı 1922'de, Alman devlet arşivi 1926'da, Fransız genel kurmayı da 1931'de yayınlamışlardır. Bununla beraber bu savaş üzerindeki özel araştırma İkinci dünya savaşına kadar devam etmiştir.

Profesör Jaeschke, tanıtmak istediğimiz incelemesinde aşağıdaki konular üzerinde durmaktadır :

1 — General v. Moltke'nin genelkurmay başkanlığına getirilmesi (1906) sorunu, Alman umumî karargâhı şube müdürlerinin seçilmesindeki isabetsizliği,

2 — Schlieffen plânından ayrınılması ve bu plânın duruma göre uygulanmaması,

3 — Batıda, Alman sol kanadının (Alsas-Loren), sağ kanat zararına gerektiğinden fazla kuvvetli tutulması ve asıl sonuç alması beklenen Alman kuşatma kuvvetlerinin zayıf bırakılması,

4 — Belçika ve Fransız kalelerine karşı uygun bir savaş usulü tutulmaması,

5 — Batıda sonuç alınmadan, doğu cephesine Batıdan büyük kuvvetler (iki kolordu ve bir suvari tümeni) gönderilmesi,

6 — Alman umumî karargâhının, Batıda imha muharebesi yapılırken kesin sonuç kanadında, ordulara yakın bulunacak yerde, çok gerilerde Luksemburg'ta kalması.

ve en son olarak da :

7 — Marn muharebesinde 2 inci Alman ordusunun, erken geri çekilme kararı vermesi ve umumî karargâh temsilcisi Yb. Hentsch'in de, kendiliğinden 1 inci orduya geri çekilme emri vermesi.

Almanya'da, bütün fikirler, Birinci dünya savaşı başında Alman orduları güdümünün pek parlak olmadığına birleşmektedirler. İşlenen hataların en büyüğü Mareşal Schlieffen'in (1833-1913) yerine, 1906'da İmparatorun baş yaveri ve büyük asker von Moltke (1800-1891)nin yeğeni general v. Moltke (1848-1916) nin genel kurmay başkanlığına getirilmiş olmasıdır. Anlatıldığına göre, amcası sağlığında, yeğenine hiç bir "harekât görevi" vermemiştir. Her ikisinin, sevk ve idare anlayışları arasında da gizlenemeyecek kadar büyük görüş farkı vardır. General Moltke, daha kurmay başkanlığına getirilmeden önce, 26 Ekim 1905'te Kolordu kumandanlarına, birliklerin tâbiye eğitiminde "cephe taarruzu" talimleri yaptırılmasını tavsiye eden bir emir hazırlayarak İmparatorun imzasıyla orduya yayınlamıştır. Bu görüş ve tavsiye Schlieffen'in "yana karşı yöneltilen taarruzlar, bütün harb tarihinin en esaslı konusudur" ilkesine aykırıdır. Özet olarak 1864, 1866 ve 1870/71 seferlerinin genel kurmay başkanı ve Alman İmparatorluğunun kurucularından Mareşal Moltke ve Alman ordusunun büyük fikir adamı Schlieffen'den sonra Alman genelkurmay başkanlığına general Moltke'nin getirilmiş olması, Birinci dünya harbinde Alman yenilgisinin en başta gelen sebeplerinden birisidir.

General von Moltke, kalbinden rahatsız olduğu için, büyük bir enerji gerektiren genelkurmay başkanlığı yapabileceğinden kendisi de şüpheye düşmüştür. Bundan başka, ruhca da huzursuzluk ve karanlıklar içindedir. Tanrı bilgisine ve Tanrı varlığının sırlarını çözmek, yeni bir dünya ve insanlık anlayışına varmak merakına kapılmıştır. İmparator, Moltke'nin, genelkurmay başkanlığına getirilmemesi için yapılan uyarmalara ve bizzat Moltke'nin tereddütlerine rağmen, fikrini değiştirmemiştir. İmparator, "gerekli kumandanlık vasıflarını haiz olduğu, sorumluluğu üzerine almaktan çekinmediği ve şerefli bir isim taşıdığı" gerekçesiyle fikrini değiştirmemiştir.

Bizde, Birinci dünya savaşıyla millî mücadelede, genelkurmay başkanı ve başkumandan seçimi şöyle olmuştur: Balkan harbinden (1912-1913) sonra ikinci meşrutiyetin hürriyet kahramanlarından Albay Enver Bey tuğgeneralliğe yükseltilerek (30 Ocak 1914) millî savunma bakanlığına ve genelkurmay başkanlığına getirilmiştir. Enver Paşa'nın (1881-1922), daha önce Rumeli'de çete takiplerinden (1907-1908), ikinci meşrutiyetin ilânını sağlayan gizli komite faaliyetinden, Türk-İtalyan savaşında (1911-1912) Bingazi'de yerli kuvvetlere başarılı kumandanlığından ve Balkan harbinde Çatalca'da sol kanat kolordusu (Hurşit Paşa) kurmay başkanı olarak kendisine büyük şöhret ve sevgi sağlayan Edirne'nin kurtarılmasından (23 Temmuz 1913) ve Berlin askeri ataşeliğinden başka hiç bir büyük kumanda tecrübesi yoktu. Bununla beraber, Enver Pş., İkinci Meşrutiyetin, temiz, yurtsever, ülkücü, bir kahramanı olarak her vakit için değerini muhafaza edecektir.

Birinci dünya harbinde, başkumandanlık, Osmanlı Padişahı V inci Mehmet Reşad'ın üzerindedir. Enver Paşa, başkumandan vekili olarak bütün Osmanlı ordularının yönetimini üzerine almıştır (2 Ağustos 1914). Osmanlı genelkurmay başkanlığına (önce Bronsart, daha sonra v. Seekt Nisan 1915), harekât ve haber alma şube müdürlüklerine hep Alman subayları getirilmiştir. Bununla beraber Enver Paşa, bu yakın çalışma arkadaşlarının fikirlerine aykırı kararlar vermekte ve bazan, kurmay başkanının ve şube müdürlerinin ve Alman umumî karargâhının telkin ve baskılarına uyarak, Osmanlı ordusunun takati dışında, müttefikimiz Almanya'nın o zamanki isteklerini yerine getirmektedir.

Başkumandan vekili Enver Paşa ile umumî karargâh başları arasında verimli ve ahenkli bir çalışma kurulamamıştır.

Mustafa Kemal (Atatürk) (1881-1938) ise, Enver Paşa'dan büsbütün ayrı şartlar içinde yetişmiştir. Barişte, çeşitli kurmay ve kıta hizmetlerinden geçerek alay ve Türk-İtalyan harbinde Derne (1911) kumandanlığından, Balkan harbinin sonlarında, Trakya'da Edirne üzerine yürüyüşte (1913) sol kanatta, kolordu harekât şube müdürlüğünden, Sofya ataşemiliterliğinden (1913-1914) sonra, Birinci dünya harbi başlarında yarbay olarak Tekirdağ'ında yeni kurulmakta olan 19 uncu tümenin kumandanlığına getirilmiştir. Normal hizmet kademelerinden geçen Mustafa Kemal, askerlik bilgisi, yurtseverlik, azim, irade, yüksek zekâ ve muvazeneli kararlarıyla ordu içinde kendisini sevdirmiş ve saydırmış bir kumandan olarak Çanakkale savaşlarında yer almıştır. Gelibolu yarımadasında, Arıburnu'nda 19 uncu tümen kumandanı (23 Nisan-20 Ağustos 1915), daha sonra Anafartalar gurubu kumandanı (21 Ağustos-19 aralık 1915) olarak İngiliz çıkarma ve taarruzlarını kıyılarda durdurmakla, Boğazları ve İstanbul'u kurtarmıştır.

Birinci dünya harbi devamınca, XVI ıncı kolordu, arkasından Doğu'da ikinci ordu kumandanı, Filistin ve Suriye cephesinde 7 inci ordu ve mütareke başlarında Yıldırım ordular gurubu kumandanı olarak gördüğü hizmetler, askeri ve millî tarihimizin övünülecek başarılarıdır.

Birinci dünya harbi sonunda, Osmanlı devleti battıktan sonra, Türk yurdunu ve Türk milletini kurtarmak kararıyla Samsun'a geçen (19 Mayıs 1919) Mustafa Kemal, hiç kimsenin başarı imkânı görmediği çok karanlık ve korkunç şartlar altında, Anadolu'da, bir millî mukavemet teşkilâtı kurmuş ve Türkiye Büyük Millet Meclisini toplayarak hiç yoktan, elinde, Türk milletinin hürriyet ve istiklâl aşkından başka bir dayanak olmadan, ordular meydana getirmiş ve her cephede istilâyı durdurmuştur. Batıda, İnönü zaferlerinden (10 Ocak 1921 ve 31 Mart 1921) ve Eskişehir-Kütahya muharebelerinden (10 Temmuz - 16 Temmuz 1921) sonra, 11 tümenlik büyük Yunan ordusu Ankara üzerine yürüdüğü çok buhranlı günlerde, Büyük Millet Meclisi Arıburnu ve Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal Paşa'yı Başkumandanlığa getirmekle (5 Ağustos 1921) en isabetli ve zaferi sağlayan bir karar vermişti. Başkumandan Mustafa Kemal, Sakarya (23 Ağustos - 11 Eylül 1921) ve Dumlupınar (26 Ağustos - 30 Ağustos 1922) zaferleriyle istilâ ordularını Türk vatanından atmış ve Türk milletini iher bakımdan istiklâline kavuşturmuştur. Gözümüzün önünde iki örnek vardır. Birinci Dünya Savaşında yetişmiş ve kuvvetli ordular erimiş, Osmanlı devleti yıkılmıştır. Tecrübeli, üstün insan, gerçekten kumandan Mustafa Kemal'in idaresinde ise Türk ordusu ve milleti, içine düştüğü uçurumdan kurtarılarak hür ve şerefli milletler arasında yer almıştır.

Bu iki örneğin, başkumandan seçimindeki önemi bize anlatacak kadar açık ve uyarıcı olduğunu sanıyorum. Almanya'da da, general Moltke gibi, her bakımdan görevinin ehli olmayan bir kumandanın, genelkurmay başkanlığına getirilmesiyle, başarısızlığın tohumları ekilmiş oluyordu. Halbuki, o vakit, bu görev için daha liyakatli Alman kumandanları pek çoktur.

Anadolu'da, Mustafa Kemal Paşa, cephe kumandanlıklarına ve genel kurmay başkanlığına, tecrübeli ve liyakatli askerler seçmekte de büyük bir isabet göstermiştir. Büyük Millet Meclisi ordularının genelkurmay başkanlıklarına getirilen Albay İsmet (İnönü), ve Fevzi Paşa (Mareşal Çakmak), sıra ile tümen, kolordu ve ordu kumandanlığı yapmış faziletli, tecrübeleri zengin kıymetli askerlerdi.

Profesör Jaeschke'nin vesikalara dayanarak açıkladığına göre, General Moltke'nin etrafındakiler, genel durumu kavrayacak kabiliyetten ve Schlieffen'in "İlâhi kıvılcım" olarak vasıflandırdığı zekâdan nasipleri olmayan insanlardı. Harekât şubesi müdürü Yb. Tappen, vücutça sıhhatli olmakla beraber lüzumundan aşırı ve tehlikeli bir derecede iyimserdi. Daima kendi tarafı için en elverişli olaylara inanır ve bütün ümidini bunlara bağlardı. Şiddetli cephe taarruzlarıyla Fransız ordusunu ezmek fikri ondan gelmektedir. Harekât bakımından anlayışı, kanatlardan çevirmeye kadar gidemiyordu. Mânevi güçleri küçümsemesi, ihtimal kurallarına hiç yer vermemesi ve maddî kuvvetleri ön plânda tutması, bütün Alman umumî karargâhını, yersiz kibir ve gurura, yalnız kendini beyenmek hastalığına götürmüştü. Yalnız Moltke bunun dışında kalıyordu.

Haber alma şubesi müdürü Yb. Hentsch, harekât şubesi müdürünün tersine, her yerde tehlike gören bir yaradılıştı idi. İnanılmıyacak ajan raporlarına kolayca kendini kaptırır ve Moltke'nin son güven kırıntısını da bu suretle elinden alırdı.

Genelkurmay başkanıyla haber alma şubesi müdürü kötümserlikte birleşmişlerdi. Moltke'nin Yb. Hentsch'e, en önemli harekât görevleri vermesi bu suretle izah olunmaktadır. Moltke'nin yardımcısı ikinci başkan general Stein ise, görevlerinin çokluğundan, harekât işlerinden kendini çekmişti.

Siyasi şube müdürü Yb. Dommess'in de harekât üzerine etkisi daha az olmamıştır. Aslında bu şube, bu zata bir iş bulmak için kurulmuştu. Siyasi şube müdürü de, Tappen gibi iyimser yaradılıştı idi. Moltke'nin müşaviri olmak için gerekli sevk ve idare istidadından nasibi pek azdı. Daha sonraları, Yıldırım orduları grubunda kurmay başkanlığı yaptığı zamanlarda (1917-1918) kendisini yakından tanıdığımız Dommess kibar, çok çalışkan ve daha çok şekle bağlı bir kurmaydı. O da, Moltke gibi, harpten önce İmparator II inci Wilhelm'in (1859-1941) yaverliğini yapmıştı. Harpten sonra bile düşük İmparatorun Hollanda'daki Doorn şatosunda yaşadığı yıllarda, gönüllü olarak, vakit buldukça, eskisi gibi hizmetinde bulunmakla İmparatora bağlılığını devam ettirmiştir. Bizce de Dommess, görevine son derecede bağlı bir büro şefi ve vefalı bir yaverdi.

Marn meydan muharebesinin anlaşılabilmesi için her iki taraf ordularının sefer başındaki yığınak ve ilk hareketleri hakkında aşağıdaki kısa bilgiyi vermeyi faydalı görmekteyiz:

Alman genelkurmayı, doğuda Rus ordusunun ilk anda, kesin bir savaştan kaçınarak Rusya içerilerine çekileceği düşüncesiyle önce, Alman ordusunun kitesiyle batıda kesin sonuç almayı kararlaştırmıştı. Bu ana fikre göre, batıda Fransızların Verdun - Belfort tahkimat cephesine karşı bir başarı alınmayacağından, büyük kuvvetlerle Belçika'dan geçerek Verdun - Paris üzerine yürümeyi ve Fransız silahlı kuvvetlerinin sol yanına yüneltilecek kuşatıcı bir taarruzla Fransız ordusunu İsviçre'ye doğru sıkıştırıp yok etmeyi kararlaştırdı. Alman sol kanadı, bu hareket süresinde, Fransızların Alsas - Loren'e karşı yapacakları taarruzlara karşı bu bölgedeki Metz, Strassburg gibi müstahkem mevkilere dayanarak savunma ve oyalama savaşları yapacaktı.

Bu maksatla, 1 - 5 inci Alman orduları Metz - Krefeld bölgesinde 6 ncı ve 7 inci ordular Metz ve İsviçre hududu arasında toplandılar.

Alman ordularının başkumandanı, umumi karargâhla birlikte bulunan imparatordu. Fakat harekâtı, fiilen, İmparator adına genelkurmay başkanı Moltke yönetiyordu. Alman plânı, Fransa'nın sür'atle yenilerek saf dışı edilmesine dayanıyordu.

Karşı tarafta, general Joffre kumandasındaki Fransız ordusu, güney grubu olarak 1 inci ordu ile Belfort, 2 inci ordu ile Nancy, kuzey grubu olarak 3 üncü, 4 üncü ve 5 inci ordularıyla Hirson - St. Mihiel bölgelerinde toplandılar.

Başlangıçta, birinci Fransız grubu, Strassburg, Diedenhofen,

İkinci grup, Belçika'da Neufchâteau -Charleroi üzerine taarruz edecek, İngiliz sefer kuvveti de, sol kanatta bu harekete katılacaktı.

Alman yığınağında göze çarpan eksikler pek çoktur. Batıya karşı yöneltilen 7 Alman ordusu, münasebetli bir tarzda, ordular grubuna ayrılmamış ve bütün ordular

doğruca umumi karargâha bağlanmışlardır. Bu durum, anlaşmazlıklara yol açmıştır. 1 inci Ordu, 17 - 27. 8. 1914 te 2 inci Ordu emrinde idi.

Alman umumi karargâhının en büyük kusuru, önceden hazırlanmış olan plâni değiştirmesi olmuştur. Moltke, görünüşte Schlieffen plânına bağlı kalmakla beraber bu plânın ana fikirlerinden uzaklaşmış ve Hindenburg'un da dediği gibi "bu plâni sulandırmak suretiyle gerçek mahiyetini değiştirmiştir".

Bizde de, barışta hazırlanmış olan bir plânın, harbin başlarında ciddi bir sebep olmaksızın, bir tarafa bırakılması hiç de iyi olmamıştır. Bunun en yakın örneğini, Balkan harbinde görmekteyiz. Harbiye nezareti, seferberliğin başlarında (1 Ekim 1912) genel seferberliğin ve yığınağın, 5 numaralı projeye göre uygulanacağını Doğu Trakya'da toplanacak olan "Şark ordusu" kumandanlığıyla Makedonya'daki "Garp ordusu" kumandanlığına tebliğ etmişti. Her iki orduya 5 numaralı harekât lâyihasını bildirecek yerde Şark ordusu kumandanlığına bir numaralı, Garp ordusuna da dört numaralı "harekât-ı harbiye lâyihaları"nın uygulanmasını emretmiştir. 5 numaralı harekât lâyihası, Doğu Trakya'ya karşı yığınağını daha önce yapacak olan Bulgarların harekâtta takaddümü dikkate alınarak kesin sonuçlu muharebeyi, Lüleburgaz'ın gerilerinde vermeyi düşündüğü halde, 1 numaralı plân, orduyu Kırklareli-Edirne arasında Yenice - Kadıköy çizisinde toplayarak savunmayı ileride yapmakla beraber şayet Bulgarlar büyük kuvvetlerle Makedonya'ya taarruz eder ve az kuvvetle Doğu Trakya'dan ilerliyecek olurlarsa, Bulgar topraklarına yakından taarruza geçilmesini de gözönünde tutmuş ve ancak ilerideki savunmada mukavemet imkânı kalmazsa Ergene hattına çekilerek kesin muharebenin gerilerde verilmesi düşünülmüştür.

Bu suretle Osmanlı başkumandanlığı, daha başlangıçtan hesaba değil hislere dayanan ve teşebbüsü düşmana bırakan bir numaralı plânın uygulanmasını emretmiştir. Batı Rumeli'de ise uygulanması emredilen 4 numaralı plân, Yunanistan'ı hesaba katmamış olmasına rağmen Yunanistan savaşa girmiş ve kuvvet dengesini 80 bin silâhlı kuvvetle Batıda aleyhimize çevirmişti. Bu plân, "Osmanlı Garp ordusu"-nun Sırp'lara karşı Üsküp - Priştine çizisinde toplanmasını ve kesin muharebenin bu çizi ve gerilerinde hazırlanmış tahkimli mevzilerde verilmesini emrettiği halde ordu, başkumandanlık emriyle taarruza geçirilmiştir. Halbuki, gerek Doğu, ve gerek Batı ordularımız, sefer mevcutlarının henüz ancak üçte birine ermiş iken iki harekât sahasında en az iki misli üstün düşman kuvvetlerine karşı taarruza sevk edilmişlerdir.

Bu yüzden kaybedilen ilk Kırklareli ve Komanova Meydan muharebeleri Osmanlı ordularının Balkan harbindeki taliini tâyin etmiş ve harbin sonuna kadar Osmanlı orduları bir daha belini doğrultamamıştır. Barışta, esaslı incelemelerle hazırlanan ve hesaba dayanan plânlar, seferin başında herhangi bir sebeple değiştirilmemelidir.

Osmanlı Başkumandanlığını plân değiştirmeye zorlayan hissi sebebi Başkumandan vekili Nazım Paşa'nın Balkan harbinden iki yıl önce bir manevredeki sözlerinden anlar gibiyiz. Nazım Paşa bu manevrede, 1877/78 Osmanlı-Rus harbinin felâketli hâtıralarıyla bir daha karşılaşmamak için, harbin ilk safhasını düşman topraklarına nakil etmek ve seferberliği düşman topraklarında tamamlamak kararında olduğunu açıklamıştı.

Nazım Paşa'nın bu pek parlak fikirlerinden bilgi edinen Bulgarların plânlarını buna göre düzenledikleri anlaşılmaktadır. Osmanlı Başkumandanlığının hissî sebeplerle harbin başında plân değiştirmekle işlediği ağır hata harbi ve Rumeli'deki geniş Türk topraklarını kaybetmemize sebep olmuştur.

Birinci dünya savaşından önce ise, Osmanlı genelkurmayı, bir umumi harb için plân yapmamıştı. Haziran 1914'te, yalnız Rusya ve Balkan devletlerine karşı bir tasarı hazırlamıştır. Osmanlı-Alman ittifakından (2 Ağustos 1914) sonra İtilâf devletleriyle muharip olduğumuza göre bir plân hazırlandı. Alman umumî karar-gâhının hemen harbe katılmamız için yaptığı (biri ittifak andlaşmasının imzasından, ikincisi iki Alman harb gemisinin İstanbul'a gelişinden sonra) iki baskı, umumi karargâhtaki Türk kurmay subaylarının (Hafız Hakkı, İsmet, Kâzım Karabekir, Ali İhsan) direnmesi karşısında, neticesiz kalmış; üçüncüsünde, Karadeniz akını (29 Ekim 1914) ile Osmanlı devletinin harbe girmesi sağlanmıştır. Karadeniz saldırısının, Enver Paşa'nın Souchon'a verdiği yazılı bir emirle yapıldığını da açıklamak isterim. Harb başlarında, dört ordu halinde toplanan Osmanlı ordularından ikisi (1 inci ve 2 inci) Boğazlar bölgesinde, üçüncüsü, Doğuda, dördüncüsü de Filistin'de toplanmış, Irak'ta yalnız bir tümen bırakılmış ve Sivas, Samsun, Giresun'daki X uncu kolordu ise umumi karargâh ihtiyatı olarak alıkonmuştur. Birinci ordu kumandanı Liman von Sanders, boğazlardaki kuvvetlerle Rusya'nın güneyine Odesa ve Akkerman'a bir çıkarma üzerinde ısrar ederken, Alman karargâhı Doğudan Kafkasya'ya ve Filistin'den Süveyş kanalına taarruz edilmesini istiyordu. Bir aralık, X uncu kolordu ile Batum ve Kuzeyine bir çıkarma da yine Türkiye'deki Almanlar tarafından teklif olunmuş ise de, Kafkas cephesinde Rus taarruzu üzerine bu düşünceden vazgeçilmiştir. Görüldüğü gibi, daha harbin başlarında, Osmanlı Başkumandanlığı, Alman umumi karargâhının baskı ve telkinlerinin etkisi altında, hareket serbestliğini kaybetmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, 4 Ağustos 1914'te Avrupa'da, Belçika ve Fransa'ya karşı yığınaklarını bütünleyen 7 Alman ordusundan 1 - 5 inci Alman orduları, Belçika ve Ardennes'ler içinden kuşatma ve taarruza ayrılmışlar ve 6 ncı ve 7 inci Alman orduları, Alsas-Loren'de, Metz ile İsviçre hududu arasında tertiplenmişlerdi. Bu ilk yığınaktaki ağır yanlışlık açıktır. Alsas - Loren'e iki ordu ayrılacak yerde, yalnız bir ordu bırakılabilir ve 6 ncı ordu, işin başında kuşatma kanadına ayrılabilir. 7 nci ordu, Alsas-Loren'deki müstahkem mevkilere dayanarak, işgal ve savunma görevini başarabilirdi. Kesin netice arayan taarruz grubunun tâli cephelerde, gerilemeleri de göze alarak, mümkün olduğu kadar kuvvetli tertiplenmesi, Schlieffen plânına ve harb kaidelerine daha uygun olacaktı. İlk yığınaktaki bu yanlışlık, Marn meydan muharebesinin kaybedilmesinde büyük etkisi olan bir olaydır. Nitekim, Marn muharebesinden sonra sol kanattan sağ kanada, iş işten geçtikten sonra kuvvet alınmıştı. Bundan başka, Doğu cephesi ve Belçika hareketleri için ayrılmış olan 6 buçuk Alman ihtiyat tümeninin, 15 Ağustos 1914'te Alsas-Loren'e gönderilmesi, ikinci yanlış bir karar olmuştur. Bu yüzden, Belçika hareketleri için, 1 inci Alman ordusu kuvvet kullanmak zorunda kalmıştır. 16 Ağustosta, Fransız ordusu büyük kısmının, Kuzeye, Belçika'ya yöneldiği öğrenildiği halde Moltke, bu altı buçuk Alman tümeni için verilen emri değiştirmemiştir.

Prof. Jaeschke'nin açıkladığına göre, Alman karargâhı haber alma şubesi müdürü Yb. Haentsch'in, 13 Ağustosta, Moltke'ye, 15-20 kolorduluk bir Fransız kuvvetinin Alsas-Loren'deki 6 ıncı, 7 inci Alman ordularına karşı taarruza geçmek üzere hazırlandıklarına dair inandırıcı bilgi vermesi, 6 buçuk Alman ihtiyat tümeninin, Belçika'dan Alsas - Loren'e gönderilmesine sebep olmuştur.

Bu kuvvetlerle, bu bölgede Epinal'a karşı, 22 Ağustos günü taarruza karar verilmesinde de siyasi şube müdürü Yb. v. Dommes'in tesiri olduğu anlaşılıyor.

Bu suretle, henüz kuşatma kanadında ordunun kitlesiyle kesin sonuç alınmadan, "Alman ordularının üçte biri harekât bakımından tesirsiz bir alanda oyalanmışlardır". Buralarda da, Schlieffen'nin, "Az Alman kuvvetleriyle mümkün olduğu kadar çok Fransız kuvvetini yerinde tutmak" yönündeki tavsiyesi büsbütün tersine uygulanmıştır.

Bu iki olay, umumi karargâh kurmay başkanı von Moltke'nin, harekât üzerindeki şahsi nüfuzunun ne kadar az olduğunu ve bu konuda, güvendiği şube müdürlerinin görüş ve teklifleriyle kararlar verdiğini açıkça göstermektedir.

Von Moltke, gittikçe kendini kumandanın uzak tutmuş ve duruma hâkim olamamıştır. Umumi karargâhın, cephe durumu hakkında tam bilgisi yoktu. Ordularla bağlantı, barışta bile, o vakit yetersiz olduğu anlaşılana telgrafla sağlanmağa çalışılıyordu. Ordu kumandanlarıyla şahsen görüşmek için otomobilden bile faydalanmamıştır. "Haber subayları" gönderilmesi de ihmal olunmuştur. 5 ve 6 ıncı orduların, pek tasvip etmediği yersiz taarruzlarına muvafakat etmesi, ordu kumandanlarına karşı "yumuşaklığı"nın bir örneğidir.

Bir Fransız yazarı, Moltke'nin davranışını, pek haklı olarak, şu suretle tenkit etmiştir: "Bazı kumandanların, bir yenilgiden sonra eridikleri görülmüştür. Fakat, ilk büyük çarpışmadan önce kendiliklerinden silinmemişlerdir."

Burada, istiklâl savaşımızda, başkumandan Mustafa Kemal'in son taarruzda (26-30 Ağustos 1922) batı cephesinde, Yunanlılara karşı tertiplediği yığınak plânını hatırlatmak ve Alman plânıyla Türk plânı arasında bir kıyaslama yapmak yerinde olacaktır.

Batı cephemizde, "Garp cephesi" 18 piyade ve 5 süvari tümeni gücünde idi. Başkumandan Gazi Mustafa Kemal, bu kuvvetlerden 3 piyade ve 1 süvari tümenini, ikinci derecede bir cephe olan Kocaeli - Eskişehir doğusu cephesine ve sol kanadda Dinar'a ayırmış ve büyük bir cesaretle kuvvetlerin çoğunu, 15 piyade ve 4 süvari tümeni, asıl kesin sonuç almak istediği Afyon köşesiyle Ahurdağı bölgesinde toplamıştır.

Büyük kuvvetlerle düşmanın en hassas kanadını kuşatmak ve harekâtı, düşmanı çevirip yok edecek gibi yöneltmeyi tavsiye eden Schlieffen plânını, büyük başarıyle uygulayan von Moltke değil, Mustafa Kemal olmuştur.

Bundan başka, Gazi Mustafa Kemal'in, Sakarya muharebelerinde ve büyük taarruzda ordularla birlikte, hatta çok kez, gerektiğinden fazla ileride bulunması, onun daima duruma hâkim olmasını sağlamış ve ordu kumandanlarının sakat kararlarını uygulamalarını önlemiştir. Mustafa Kemal şahsen, ileride olmayıp, geriden, Ankara'dan harekâtı yöneltmeye çalışsaydı, ne Sakarya zaferi, ne de büyük zafer kazanılabilirdi.

Alman Batı cephesinde, kuşatma kanadındaki hareketler, su suretle gelişmiştir:

Belçika ve Lüksemburg'u çiğneyerek Kuzey Fransa'ya varmaya ve Fransız sol kanadını kuşatmaya çalışan Alman kuşatma kuvvetlerinden 1 inci Alman ordusu, Belçika müstahkem mevkillerini (Liège ve Namur) elde etmek ve Belçika ordusunu esas savaş cephesinden hırpalayarak atmak için üç hafta (4-23 Ağustos 1914) uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu sıralarda, Belçikalılara yardım etmeye ve Alman ileri yürüyüşünü durdurarak vakit kazanmaya çalışan 5 inci Fransız ordusu (Lanrezac) Belçika'da yaptığı savaşlar sonunda geri atılmıştı. Belçika topraklarında geçen bu çarpışmalar sırasında General French kumandasındaki İngiliz sefer kuvvetinin Fransa'ya çıkışını ve Fransız ordusu sol kanadında Belçika Güney hududundaki Mons civarına varmasını (22 Ağustos 1914) Alman umumi karargâhı haber almamıştır.

Batı cephesinde, Belçika hareketlerinden ve Belçika-Fransız hudut savaşlarından sonra, Alman umumi karargâhı, büyük kuvvetler arasında henüz kesin sonuçlu çarpışma yapılmadan, bu sonucun sağlanmış olduğu kanısına kapılmıştı. Bu sıralarda, Doğu Prusya'da, Rusların ilerlemeleri üzerine Alman sağ kanadından iki kolordu ile (Hassa İhtiyat kolordusuyla XI inci kolordu) bir süvari tümenini, 25 Ağustosta doğu cephesine, 8 inci orduya göndermek gibi çok ağır bir yanlısı daha yapmıştır. Kaldı ki bu kuvvetler, pekâlâ Alsas'daki 7 inci ordudan alınabilirdi.

27 Ağustosta, 5 inci ordudan da V inci kolordu, yine, doğu cephesine yöneltilmek üzere iken Doğudan iyi haberler gelince durdurulmuştur. Bununla beraber, Hassa İhtiyat kolordusuyla XI inci kolordu ve süvari tümeni için verilen doğuya hareket emri değiştirilmemiştir.

Alman umumi karargâhı bu davranışla Kuzey kanatta beklenen kesin sonuçlu meydan muharebesi verilmeden, bu muharebenin başarısızlığa uğraması için ne mümkünse yapmıştı.

Yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız gibi, Genelkurmay başkanının seçimindeki isabetsizlik, Schlieffen plânının gerektiği gibi uygulanmaması, özel olarak esas cephe olan Batıda henüz kesin sonuç alınmadan bu cepheden iki kolordu ile bir süvari tümeninin Doğuya gönderilmesi, Alsas-Loren'de büyük kuvvetlerle kanlı cephe taarruzları (20 Ağustos 1914) yapılması ve harekât ve kararlarda, sorumlu kurmay başkanından daha çok şube müdürlerinin müessir olmaları Marn muharebesini önceden kaybettiren ağır hatalardır.

Marn meydan muharebesinde işlenen yönetim ve güdüm bozuklukları hakkında, özet olarak, aşağıdaki hususları kaydetmek gerekir.

Belçika, Lüksemburg ve Ardennes'lerden geçen Alman kuşatma kuvvetleri (1-3 üncü ordular), önce Batıya yürüyerek Amiens'e varmışlardı. Fransız başkumandanı Joffre'ın Paris'te, Maunoury kumandasında yeni bir 6 ncı ordu kurduğundan Alman umumi karargâhının ve 1 inci ordunun haberleri yoktu. Bu durumda, Moltke 27 Ağustosta, Fransız ordusuna karşı, seferin başındanberi tasarladığı imha savaşına geçmenin zamanı geldiğine hükmetti. Beş Alman ordusundan (1-5 inci ordular) ibaret esas kuşatma ve taarruz kuvveti sağ kanadıyla Paris'in batısından ilerliyerek Fransız ordusunu Batıdan kuşatacak, İsviçre hududuna doğru sıkıştırarak, Alsas-Loren'deki 6 ncı ve 7 inci ordular da Moselle (Mozel) nehrini aşip Fransız kuvvetlerini Güneyden çevirecek çenberi tamamlayacaklardı.

Kuşatma kanadındaki beş Alman ordusu (1-5) gözleri kapalı "Fransa akımı"na atıldılar. Umumi karargâh, orduları, "hiç bir şeye bakmadan ileri" sürüyordu. Sağ kanattaki 1 inci ordu, bütün ulaştırma yollarının kavşağı ve önemli bir yığınak merkezi olan Paris'i sağ yanında bırakarak ikinci orduya yanaştı ve Marn nehrini geçerek genel taarruza katıldı.

Fransız-İngiliz ordusu, Verdun-Paris Doğusu çizisinde, sağlam bir mevzide, savunmak için tertiplenmişti. Başkumandan Joffre, Alman sağ kanadının içine düştüğü tehlikeli durumu vaktinde öğrenerek karşı taarruza geçmeye karar verdi. Joffre, sağ kanatta, 6 ve 7 inci Alman ordularını, Alsas - Loren'de tesbit etmiş ve bu yönden korkusu kalmamıştı. Bu bölgeden çektiği kuvvetlerle yeni iki ordu, general Foch (Foş) kumandasında 9 uncu ve Maunoury kumandasında 6 ıncı orduları kurmuştu. 9 uncu cephe, 6 ıncı ordu Paris'in kuzeyinde Alman sağ yanına karşı hazırlandılar. Bu suretle, Fransız başkumandanı, cepheden beş ordu (3, 4, 9 ve 5 inci Fransız ordularıyla İngiliz ordusu) ile Marn nehrini geçen Alman kuşatma kuvvetlerine karşı cepheden taarruz ederken Paris'in kuzeyindeki yeni 6 ıncı orduyu Alman sağ yanına yöneltti. Bundan başka, Paris'te de bir ihtiyat ordusu (8 inci) toplamağa çalışıyordu.

6 ncı ordunun, Paris kuzeyinde yıldırım çabukluğuyla taşınması için, Fransız başkentinin bütün taksileri ve motörlü araçları kullanıldı. Genel oy, Paris'in düşeceğinden kaygulanıyordu. Fransız hükümeti de Paris'ten ayrılarak Bordeaux'ya taşınmıştı.

Joffre, 4 Eylül 1914 günü, 6 Eylül sabahı başlayacak genel taarruz emrini verirken sükûnet, tedbirlerindeki isabet ve zafere inancıyla, Moltke'ye her bakımdan üstün olduğunu gösteriyordu.

Almanların, Paris Kuzeyinde, sağ yanlarına karşı 6 ıncı Fransız ordusunun toplanmasından ve 9 uncu Fransız ordusunun cepheye gelişinden vaktinde bilgi edinmemeleri, durumu ağırlaştırıyordu.

İşte, Birinci dünya savaşının dönüm noktası olan kesin sonuçlu Marn meydan muharebesinde (6-9 Eylül 1914), Alman umumi karargâhı, aşırı gururla taarruza devam ederken karşı tarafın davranışları hakkında karanlıklar içinde idi. Alman ordusu, kurtulabilen Belçika kuvvetlerini Anvers'a atmış, üç haftada Belçika'nın büyük kısmını istilâ etmiş ve bir haftada da, Belçika-Fransa hudut savaşlarında Fransız-İngiliz kuvvetlerini geriye atmış, Fransa içerlerine püskürtmüştü. Bu iki başarının verdiği güvenle Almanlar, ümit dolu olarak ileriye atılıyorlardı.

Birinci Alman ordusu (Kluck), büyük kısmıyla Marn nehri Güneyinde, 2 inci Alman ordusuyla birlikte taarruz ederken 5 Eylül gece yarısına doğru 6 ıncı Fransız ordusunun, kendi sağ yanına, üstün kuvvetlerle saldırmakta olduğunu haber alınca durumun ciddiliğini kavramakta gecikmedi.

6 ve 7 Eylül günlerinde, her iki ordu, birbirinin Kuzey kanatlarını çevirmeye uğraştılar.

Birinci Alman ordusu, Marn nehrinin Kuzeye doğru küçük bir kolu olan Ourcq gerisinde Fransız kuşatmasını durdurmağa çabalıyordu.

Her iki ordunun Kuzey kanatları, Marn savaşının can alacak bir bölgesi olmuştu. Kesin sonuç, daha çok, bu kanatta alınacaktı.

Birinci Alman ordusunun, bir kısım kuvvetleriyle, 6 ıncı Fransız ordusuna karşı Ourcq gerisinde Batıya doğru bir savunma cephesi kurmasından, ikinci Alman ordusuyla kendi arasında, önce 15 km. lik bir boşluk husule geldi. İngiliz ordusu, 8 Eylülde, iki Alman ordusu arasındaki 50 km. yi bulan bu boşluğa doğru ilerlemiş, Marn geçitlerini de aşarak Kuzeye doğru sokulmağa başlamıştı.

Buna rağmen, sağ kanatta savaş, 9 Eylül günü de, Almanlar lehine geliyordu. Ourcq Batısında ve Marn Güneyindeki Petit Morin bölgesinde Almanlar, daha kazançlı bir durumda idiler. Bugün, bu cephelerde, Fransızların geriledikleri görülüyordu. Durum, buralarda Fransızlar için 8 eylülde ümitsiz gibiydi.

6 ıncı Fransız ordusu kumandanı Maunoury, ağlayacak kadar ümitsizliğe kapılmıştı. Her iki tarafta birlikler son derecede bitkindiler. Almanların, son bir gayretle kendilerini toplayıp, yerinde alınacak tedbirlerle, savaş hattının bir kaç yerindeki buhranlı durumu ve gerilemeleri düzelterek direndikleri takdirde savaşı kazanmaları çok mümkündü. Taarruz eden tarafın da takati hudutsuz olamazdı. Zafer şansı, iki taraf için eşit gibiydi. Kendini yenilmiş sayarak çekilme emri verecek taraf yenilmiş olacaktı. Moltke, Kuzey kanadından hoş gitmiyecek haberler alınca, önce 5 eylülde, arkasından ikinci kez de 7 eylülde, kendisi gidecek yerde, haber alma şubesi müdürü Yb. Hentsch'i, birinci orduya koşturmuştu. Moltke, haber alma şubesi müdürüne, birinci ordunun gerekirse Soissons - Fismes istikametinde çekilebileceği talimatını da vermişti.

9 Eylül günü, 2 inci Alman ordusu kumandanı v. Bülow, İngilizlerin 1 inci ve 2 inci Alman orduları arasındaki boşluktan Marn nehrini geçmelerini çok tehlikeli görmüş ve ordusunu geri çekmeye karar vermiştir. Saat 11,02 de yazılmış olan ve ikinci ordunun çekilme kararını açıklayan bu rapor, saat 13.04 de, birinci ordu karargâhında alınmıştı.

Bu durumda, Hentsch'in de, Moltke adına birinci orduya geri çekilme emri verdiği ileri sürülmüştür.

Prof. Jaeschke'nin, kaynaklar üzerinde yaptığı incelemelere dayanarak vardığı kanaate göre, yb. Hentsch'in birinci orduya geri çekilmek emri verip vermediği ve birinci ordu kumandanının bu emre itaat etmek zorunda olup olmadığı dâvası, önemini kaybetmemektedir. Çünkü ikinci Alman ordusu, daha birinci ordu çekilmeye karar vermeden iki saat kadar önce çekilme kararını kendiliğinden vermiş, birlikleri de bu emir gereğince çekilmeye koyulmuşlardır. Bu durumda birinci ordu, kendi başına yerinde kalamazdı. O da, doğudan çevirilib yok olmamak için ikinci orduya uyarak çekilmek zorunda idi.

Gerçekte, birinci ordu kumandanı, ordusuna ancak saat 14'te çekilme emrini vermiştir. Bu anlatışa göre, Yb. Hentsch'in, birinci orduya çekilme emri vermesinin, Marn meydan muharebesinin kaybedilmesinde büyük etkisi olduğu iddiası bir dereceye kadar değerini azaltmaktadır.

Asıl çözülecek nokta, iki ordu arasındaki boşluğun, gerçekten 2 nci ordunun çekilmesini gerektirip gerektirmediğidir. Her iki Alman ordusunun bu boşluğu kapatmak için gerekli ciddi tedbirleri almakta geç kaldıkları ve bu yönde aralarında sıkı iş birliği yapmadıkları anlaşılmaktadır. Burada, umumi karargâhın, kesin sonuçlu muharebe süresinde çok gerilerde kalmasının ve iki ordunun hareketlerini idare

edecek sorumlu bir kumandanın yerinde bulunmamasının felâketli sonuçlarını bir daha görmekteyiz.

Yukarıdanberi anlatıldığı gibi, iki tarafın çıkarabildikleri altışar ordu (1-6 ıncı Alman orduları, 3, 4, 9, 5 ve 6 ıncı Fransız ordularıyla İngiliz ordusu) ile katıldıkları birinci Dünya harbinin taliini belli eden Marn meydan muharebesini, Almanlar, vaktinden önce çekilmek yüzünden kaybetmişlerdir. Bu şüphe ve esef hâlâ, bütün Almanların yüreğini bir kurt gibi yemektedir.

Marn yenilgisi, Alman satvet ve şevketine indirilen ağır bir darbe olmuştur. Bu durumda, Osmanlı başkumandanlığının Marn muharebesinden (6-9 Eylül 1914) sonra, merkez devletleri safında harbe girmekte (29 Ekim 1914) acele etmesi de büyük bir basiretsizlik örneği olarak kalacaktır.

Marn yenilgisinin etkisi, bütün harb süresince devam etmiş ve bundan, merkez devletlerinin müttefiki olan Osmanlı devleti de kendini kurtaramamıştır. Marn muharebesinden sonra harb, yıpratıcı mevzi harbine dönmüş ve kaynakları hudutsuz olan Batılı müttefikler sonunda zaferi kazanmışlardır.

Bizde de Balkan harbinde, yukarıda belirtildiği gibi, gerçeğe ve duruma uygun olmayan proje ve lâyhalar ve kötü yönetim ve güdüm yüzünden iki tarafın büyük ordularla katıldıkları Kırklareli (22-24 Ekim 1912) ve Komanova (22-23 Ekim 1912) meydan muharebelerinin kaybedilmesi, bütün Rumeli kıtasının elden çıkmasına yol açmıştır. Yakın tarihimizdeki bu kötü yönetim ve güdüm problemleri üzerinde ciddi olarak durularak bütün Türklerin vicdanlarından hâlâ silinmeyen acı şüphe ve tereddütlerin, vesikalara dayanılarak bilimsel metodlarla aydınlatılması ve bütün hataların, bir ibret levhası olarak genç kuşakların gözü önüne serilmesi lüzumuna inanmaktayım.

Buna karşılık, İstiklâl savaşımızda bu türlü yönetim ve güdüm yanlışlıklarına raslanmaz. Birinci İnönü (9-10 Ocak 1921) ve ikinci İnönü (23 Mart - 31 Mart 1921) zaferlerini Garp cephesi kumandanının azimli direnmesine, Sakarya meydan muharebesini (23 Ağustos — 11 Eylül 1922), Başkumandan Gazi Mustafa Kemal'in (Atatürk) muzaffer olmak yönünde gösterdiği sonuna kadar direnme ve her karış toprağı savunmaktaki azim ve kararına borçluyuz. Atatürk, Türk-Yunan savaşının mukadderini tâyin edecek olan iki tarafın çıkarabildiği orduların katıldığı Sakarya meydan muharebesini kazanmak için, Türk milletinin maddi ve mânevi bütün gücünü son zerresine kadar kullanmakladır ki bu, kesin sonuçlu ilk büyük çarpışmayı ve bütün İstiklâl muharebesini kazanabilmiştir.

TEVFİK BİYİKLİOĞLU